

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΔΩΔΩΝΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΜΝΗΜΗ ΣΩΤΗΡΗ ΔΑΚΑΡΗ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1997

*Ο καθηγητής Σωτήρης Δάκαρης κηρύσσει την έναρξη των εργασιών του
Α΄ Διεθνούς Συμποσίου για τη Νικόπολη το Σεπτέμβρη του 1984.*

ΜΝΗΜΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΣΩΤΗΡΗ ΔΑΚΑΡΗ
(1916 -1996)*

Τα περιορισμένα πλαίσια του προλογικού αυτού σημειώματος δεν επαρκούν να παρουσιάσουμε την προσωπικότητα και το επιστημονικό και διδακτικό έργο του καθηγητή Σωτήρη Δάκαρη, ούτε να αποδώσουμε στον ίδιο την οφειλόμενη τιμή, αναγνώριση και ευγνωμοσύνη για τη μεγάλη και πολυσήμαντη προσφορά του στην επιστήμη της αρχαιολογίας και ειδικότερα στην αρχαιολογία της Ηπείρου.

Ο καθηγητής Σωτήρης Δάκαρης ανάλωσε τη ζωή του όχι μόνο στην έρευνα, μελέτη, προστασία και ανάδειξη των αρχαιολογικών θησαυρών της ιδιαίτερης πατρίδας του, αλλά και στη μετάδοση του αστείρευτου πλούτου των γνώσεών του και των μυστικών της αρχαιολογικής επιστήμης στους μαθητές και στους συνεργάτες του.

Πρωτοπόρος στην αρχαιολογική έρευνα της Ηπείρου, βαθύς γνώστης και ερμηνευτής της μυθολογίας, της ιστορίας και της αρχαιολογίας της, περπάτησε ακούραστα κάθε μονοπάτι της γής της για την αναγνώριση των αρχαίων ερειπίων της. Έφυγε, αφήνοντας πίσω του ένα πλούσιο και πολύτιμο συγγραφικό έργο, το οποίο μας δίνει σήμερα τη δυνατότητα να ανασυστήσουμε την επιστημονικά ορθή εικόνα της αρχαίας Ηπείρου και να ξεκινήσουμε από σωστές βάσεις τη δική μας έρευνα.

Ο καθηγητής Δάκαρης υπηρέτησε στην Αρχαιολογική Υπηρεσία σε εποχές ηρωικές, όταν ο αρχαιολόγος ήταν συγχρόνως τεχνικός, λογιστής, γραφέας και φύλακας, υπεύθυνος για την προστασία, τη μελέτη και την αξιοποίηση των μνημείων όλων των εποχών. Με το ίδιο ζήλο, που ασχολήθηκε με τα μνημεία της αρχαιότητας, αφοσιώθηκε στη στερέωση πλήθους μεταβυζαντινών εκκλησιών και άλλων σύγχρονων μνημείων, στη διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα του Κάστρου των Ιωαννίνων

* Βιογραφικά στοιχεία και εργογραφία, βλ. «Φηγός», Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Σ. Δάκαρη, έκδοση Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1994, σ. 13-20.

και του νησιού της Παμβώτιδας και τόσων άλλων νεότερων οικισμών. Το ενδιαφέρον του να εντοπίσει τα ίχνη της ανθρώπινης παρουσίας στην Ήπειρο, από τα προϊστορικά χρόνια ως τη νεότερη περίοδο της ιστορίας της, είχε ως αποτέλεσμα να έχει συνολική εποπτεία, σε αδιάσπαστη συνέχεια, όλου του πολιτισμού της πατρίδας του. Στην ενοποιητική αυτή ματιά του, που συναιρεί τον Ελληνισμό με το Χριστιανισμό, οφείλεται και η μεγάλη απήχηση που έχει το επιστημονικό έργο του, το οποίο χαρίζει σε όλους εμάς απροσδόκητα διεισδυτικές και διαφωτιστικές απόψεις για πράγματα που ίσως δεν τα υποψιαζόμασταν καν.

Ο καθηγητής Δάκαρης δεν είδε τα μνημεία της Ηπείρου μόνο με τα μάτια της γνώσης, αλλά και της ψυχής. Γι αυτό και ανέσκαψε με την ίδια αγάπη τα μεγαλοπρεπέστερα ιερά και δημόσια κτίρια και τα ταπεινότερα ιδιωτικά σπίτια και τους τάφους των απλών ανθρώπων. Από την πληθώρα των ανασκαφών, που διενήργησε κατά τη διάρκεια της θητείας του στην Αρχαιολογική Υπηρεσία, πολύ ενδεικτικά αναφέρουμε το Καλπάκι, το Νεοχωρόπουλο, τη Δουρούτη, τον Κερασώνα, το Μιχαλίτσι, την αρχαία Αμβρακία, τη Νικόπολη. Παράλληλα ανέλαβε τη διεξαγωγή συστηματικών ανασκαφών στην Εφύρα, το Νεκρομαντείο, την Καστρίτσα, την Κασσώπη και τη Δωδώνη, εκπροσωπώντας την εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, καθώς και τη διενέργεια ερευνών στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων, με επίκεντρο την πρωτεύουσα του φύλου των Μολοσσών, Πασσαρώνα. Συγχρόνως φρόντισε για την αναστήλωση των μνημείων, την προστασία και ανάδειξη των σημαντικότερων αρχαιολογικών χώρων, για την ίδρυση των Μουσείων Ιωαννίνων και Νικοπόλεως, την κατασκευή του οικίσκου των ανασκαφών στη Δωδώνη, και αργότερα στην Κασσώπη, και τόσα άλλα, που δύσκολα απαριθμούνται. Όλα ήταν έργο ενός ανδρός, ο οποίος ξεκίνησε τη σταδιοδρομία του από ένα σκοτεινό δωματάκι στο Τζαμί των Ιωαννίνων, όπου στεγάζονταν τότε η Εφορεία Αρχαιοτήτων και η Αρχαιολογική Συλλογή, ως μοναδικός υπάλληλος και προϊστάμενος του εαυτού του, με άμισθη βοηθό την αγαπημένη του γυναίκα Αλίκη, που ήταν πάντοτε το στήριγμά του.

Εξίσου δύσκολη, αλλά και εξαιρετικά γόνιμη, υπήρξε και η σταδιοδρομία του στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, το οποίο τίμησε με τη ζωή του και το έργο του και γι αυτό κέρδισε την εκτίμηση των συναδέλφων του και την αγάπη και το σεβασμό των μαθητών και των συνεργατών του. Στο ξεκίνημα του Πανεπιστημίου, μεταξύ των άλλων πέντε πρώτων καθηγητών, αυτός, ο μοναδικός Ηπειρώτης, αποτέλεσε το θεμέλιο του Ιδρύματος και τη ρίζα του. Γιαννιώτης ο ίδιος πρωτοέδωσε το Πανεπιστήμιο με την πόλη

αλλά και με τον ευρύτερο Ηπειρωτικό χώρο, που τον γνώριζε ως αρχαιολόγος καλύτερα από κάθε άλλον, και όπου είχε αναπτύξει ήδη πολύχρονη και σημαντική κοινωνική δράση, ιδιαίτερα στον τομέα του πολιτισμού. Όμως, όπως είναι γνωστό, η δραστηριότητά του αυτή, σε συνδυασμό με την ευρύτητα των αντιλήψεών του και τη ριζοσπαστική διδασκαλία του, δεν εκτιμήθηκε. Το έργο του υπονομεύθηκε από αδαείς, με αποτέλεσμα να απομακρυνθεί από τα καθήκοντα του κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. Έτσι, για επτά χρόνια, εσίγησαν η ζωντανή διδασκαλία, τα σεμινάρια και οι ασκήσεις του μόνου Ηπειρώτη καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Ηπείρου.

Και τότε, όπως θυμούνται αγαπημένοι του συνάδελφοι, έγινε κάτι παράξενο και συγχρόνως αυτονόητο. Το Πανεπιστήμιο συνέχισε τη ζωή του, αλλά ένα μεγάλο κομμάτι από την πραγματική του υπόσταση μεταφέρθηκε στο σπίτι του καθηγητή Δάκαρη, στο διαμέρισμα της οδού Καλούδη, όπου σχηματίστηκε και λειτούργησε ως τη μεταπολίτευση ένα δεύτερο ιδεολογικό κέντρο.

Όμως, ούτε το ερευνητικό και επιστημονικό έργο του καθηγητή Δάκαρη σταμάτησε την περίοδο αυτή. Ως νέος Πausanίας, διασχίζει την Ήπειρο από άκρου εις άκρον για την τοπογραφική αποτύπωση των αρχαίων ερειπίων της, τα σχέδια των οποίων περιλαμβάνονται αργότερα σε δύο θεμελιώδεις δημοσιεύσεις για την οικιστική οργάνωση της αρχαίας Ηπείρου.

Με την επάνοδό του στο Πανεπιστήμιο, ανέλαβε και πάλι τον πρώτο ρόλο και στήριξε με όλες του τις δυνάμεις την ομαλή μετάβαση στο νέο εκπαιδευτικό σύστημα. Πρώτανης στα δύσκολα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, με τις πανεπιστημιακές συγκρούσεις, τις πολλές δίκες και τις ταραχές. Ίσιο, αυστηρό, αμετακίνητο, συγκρατημένο, με συνέπεια και ευθυκρισία τον θυμούνται οι συνάδελφοί του. Με καθαρή, πρακτική σκέψη, προχώρησε το οικοδομικό πρόγραμμα του Πανεπιστημίου και με πολλές άλλες ιδιότητες (Κοσμήτορας, Πρόεδρος Τμήματος, Διευθυντής Τομέα και Καθηγητής) έμεινε ως το τέλος να υπηρετεί το Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα της Ηπείρου με τις διδακτικές, επιστημονικές, καθοδηγητικές και διοικητικές του ικανότητες.

Ως αρχαιολόγος, ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την οργάνωση του Τομέα Αρχαιολογίας και τη στελέχωσή του με διδακτικό και τεχνικό προσωπικό. Σ' αυτόν οφείλεται η δημιουργία της Βιβλιοθήκης του Σπουδαστηρίου Αρχαιολογίας, της Φωτοθήκης, της Διδακτικής Συλλογής οστράκων και έργων αρχαίας Τέχνης, του Αρχείου των ανασκαφών της Ηπείρου, και τόσων άλλων.

Κατά τη διάρκεια της καθηγητικής του σταδιοδρομίας, δίδαξε ευρύ

φάσμα γνωστικών αντικειμένων: Παλαιολιθική Τέχνη, Προϊστορική Αρχαιολογία, Αρχαία Ελληνική Τέχνη (αγγειογραφία, γλυπτική, αρχιτεκτονική) καθώς και ειδικά θέματα από την Αρχιτεκτονική και την Τοπογραφία της αρχαίας Ελλάδας.

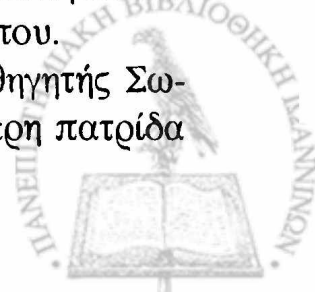
Πολέμιος της θεωρητικής αρχαιολογίας, της “αρχαιολογίας της πολυθρόνας”, όπως την έλεγε ειρωνικά, παράλληλα με τη διδασκαλία του, “οργώνει” κυριολεκτικά με τους φοιτητές του τον Ηπειρωτικό και τον ευρύτερο Ελλαδικό χώρο σε μοναδικές εκπαιδευτικές εκδρομές.

Υπέρμαχος της μάχιμης, ζωντανής, ανασκαφικής αρχαιολογίας, συγκροτεί εμάς τους συνεργάτες του σε επιστημονική ομάδα με σκοπό την έρευνα και την προβολή της αρχαίας Ηπείρου. Έτσι, είχαμε τη μεγάλη τύχη να συνεργαστούμε μαζί του στις συστηματικές ανασκαφές της Δωδώνης, του Νεκρομαντείου, του Ορράου και της Κασσώπης και να διδάχθουμε πολλά από το ήθος και τη σοφία του, από την αγάπη του για τα μνημεία, την ιστορία αλλά και τη φύση της ιδιαίτερης πατρίδας του, που είναι και δική μας πατρίδα. Πνεύμα ανοιχτό ο ίδιος, με πίστη στη συλλογική δουλειά και στη διεπιστημονική συνεργασία και με σεβασμό στην εξειδίκευση, στις δυο τελευταίες ανασκαφές, στο Όρραον και στην Κασσώπη, συνεργάζεται με τους αρχιτέκτονες-αρχαιολόγους W. Hoerfner και E. L. Schwandner στα πλαίσια ερευνητικού προγράμματος του Αρχαιολογικού Ινστιτούτου του Βερολίνου για την Αρχαία Ελληνική Πόλη.

Ο καθηγητής Δάκαρης παρουσίασε την εικόνα της αρχαίας Ηπείρου, όπως διαμορφώθηκε από τα πορίσματα των ερευνών του και των νέων ανασκαφών, σε Διεθνή Συνέδρια και σε διαλέξεις τόσο στην Ελλάδα όσο και στο Εξωτερικό. Οι απόψεις του έγιναν αποδεκτές από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα με ευμενέστατα σχόλια και είχαν την επιδοκιμασία των ειδικών.

Παράλληλα, ο καθηγητής Δάκαρης ενδιαφέρθηκε και για τους μη ειδικούς αναγνώστες. Γι’ αυτό και διατύπωσε τα συμπεράσματα των ερευνών του συνοπτικά, ποτέ όμως απλοϊκά, σε εγκυκλοπαίδειες, αρχαιολογικούς οδηγούς και άλλες δημοσιεύσεις, προσιτές στο ευρύ κοινό, για το οποίο ενδιαφερόταν ιδιαίτερα. Ειδικά για την ενημέρωση των συμπατριωτών του, συμμετείχε πάντα στις εκδηλώσεις του Ελεύθερου Ανοιχτού Πανεπιστημίου του Δήμου Ιωαννιτών, με ομιλίες αρχαιολογικού περιεχομένου, και ξεναγούσε ευχαρίστως τα μέλη τοπικών Συλλόγων και Σωματείων σε αρχαιολογικούς χώρους ως το τέλος της ζωής του.

Για την πολύχρονη και πολύπλευρη προσφορά του, ο καθηγητής Σωτήρης Δάκαρης τιμήθηκε από το επίσημο κράτος, την ιδιαίτερη πατρίδα

του, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τους ομοτέχνους του, τους συνεργάτες και τους μαθητές του. Εκτός των άλλων, το 1994, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σε ειδική τελετή, του απένειμε τον Τιμητικό τόμο «Φηγός», στον οποίο συμμετέχουν με μελέτες και άρθρα Έλληνες και ξένοι επιστήμονες.

Τιμώντας τη μνήμη του, στο ειδικό αυτό αφιέρωμα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, θεωρούμε ενδεδειγμένο να επισφραγίσουμε το προλογικό μας σημείωμα με μία σύντομη αναδρομή στα αποτελέσματα των ανασκαφών του στη Δωδώνη, το Νεκρομαντείο, το Όρραον και την Κασσώπη, αρχαιολογικούς χώρους, στους οποίους κυρίως εστίασε τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα κατά το διάστημα της θητείας του στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Στις ανασκαφές αυτές εκπαιδεύτηκαν πολλοί φοιτητές του Αρχαιολογικού Τμήματος, αρκετοί από τους οποίους σήμερα στελεχώνουν υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, Ερευνητικά Κέντρα και Πανεπιστήμια. Τις έρευνες, εκτός από την Αρχαιολογική Εταιρεία, χρηματοδότησε και το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, με γενναίες χορηγίες, το οποίο παρείχε επίσης κάθε διευκόλυνση σε διοικητικό και τεχνικό επίπεδο.

Δωδώνη

Ο καθηγητής Δάκαρης ανέλαβε τη διεύθυνση των ανασκαφών της Αρχαιολογικής Εταιρείας στη Δωδώνη (εικ. 1) ως εφορεύων επιμελητής Αρχαιοτήτων Ηπείρου το 1959, μετά το θάνατο του επίσης Ηπειρώτη Δ. Ευαγγελίδη, καθηγητή του Πολυτεχνείου, του οποίου υπήρξε συνεργάτης από το 1952. Οι έρευνες, που πραγματοποίησαν μαζί, είχαν επικεντρωθεί κυρίως στον ναό του Διός (Ε 1), ευρύτερα γνωστό ως μαντείο, και στους γύρω ναΐσκους, οικοδομήματα, τα οποία αποτελούν και το λατρευτικό πυρήνα του Ιερού της Δωδώνης. Με τις ανασκαφές αυτές διαπιστώθηκε ότι ο ναός του Διός με την προφητική βαλανιδιά δε βρισκόταν στην παλαιοχριστιανική βασιλική (Β), όπως είχε υποθέσει ο πρώτος ανασκαφέας της Δωδώνης, Κωνσταντίνος Καραπάνος, αλλά στα δυτικά της, στο μέσον των ναών της Διώνης (Γ, Θ), της Θέμιδας (Ζ), της Αφροδίτης (Λ) και του Ηρακλή (Α).

Σύμφωνα με τις απόψεις των ανασκαφών Ευαγγελίδη και Δάκαρη, ο ναός του Διός, παρουσιάζει τέσσερις οικοδομικές φάσεις και μία μακρά προοικοδομική περίοδο. Ως τις αρχές του 4ου, η λατρεία στο ναό του Διός γινόταν στο ύπαιθρο, γύρω από την προφητική βαλανιδιά, η οποία από

τον 8ο αι. π.Χ. περιβάλλεται με χάλκινους τρίποδες. Τότε, με την κατάληψη της θεσπρωτικής Δωδώνης από τους Μολοσσούς, κτίστηκε ένα απλό ναόσχημο οικοδόμημα για τη φύλαξη των αφιερωμάτων, το οποίο, μαζί με τη βαλανιδιά, περικλείστηκε αργότερα από έναν περίβολο. Στις αρχές του 3ου αι. π.Χ., επί Πύρρου, ο ναός απέκτησε μνημειακή μορφή, με την προσθήκη τριών στοών. Στις αρχές του 2ου αι.π.Χ., στην περίοδο του Κοινού των Ηπειρωτών, εξωραΐστηκε ακόμη περισσότερο, με την κατασκευή ενός μνημειακού προπύλου.

Πέρα όμως από τη διάκριση των επάλληλων οικοδομικών φάσεων του μαντείου, με τις μελέτες του καθηγητή Δάκαρη αναδύθηκε ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της λατρείας του Διός στη Δωδώνη, ο οποίος αποδόθηκε στο αρχαιότερο λατρευτικό υπόστρωμα στο ιερό, αυτό της προελληνικής θεότητας Γης, της Μητέρας Φύσης των προϊστορικών χρόνων, με την οποία ήταν συνδεδεμένη η δενδρολατρεία και η μαντική. Με την εισαγωγή της νεότερης λατρείας του Διός στη Δωδώνη, η προελληνική θεότητα Γη πήρε άλλη μορφή. Έγινε η γυναίκα του ελληνικού θεού, στην οποία, σύμφωνα με την πατριαρχική αντίληψη των Ελλήνων, έδωσε το όνομά του, γι' αυτό και μετονομάστηκε σε Διώνη. Συγχρόνως, στη λατρεία του Διός μεταβίβαστηκαν οι ιδιότητες της θεάς Γης, μεταξύ των οποίων και η μαντική της δύναμη. Έτσι ερμηνεύεται, γιατί, κατά τρόπο μοναδικό, ο Ζεус είχε την επίγεια κατοικία του στη Δωδώνη, όπου διέμενε στις ρίζες της βαλανιδιάς. Άλλωστε και η κατοικία του, όταν στεγάστηκε, είχε τη μορφή ενός μνημειακού ιδιωτικού σπιτιού, γι αυτό και ονομάστηκε ιερά οικία. Γύρω από τη ιερά οικία του Διός διέμεναν οι Σελλοί, ιερείς, που αντλούσαν από τη γη την ικανότητα να εξηγούν τα θεία μηνύματα και να δίνουν τους χρησμούς ανάλογα με το θρόισμα των φύλλων της βαλανιδιάς, τους κρωγμούς των περιστεριών, που φώλιαζαν στα κλαδιά της, ή με τον ήχο των χάλκινων λεβήτων. Από τον 7ο και 6ο αιώνα υποβάλλονταν και γραπτές ερωτήσεις, χαραγμένες στην επιφάνεια μολύβδινων ελασμάτων που ήρθαν στο φως με τις ανασκαφές.

Όλη η παραπάνω τελετουργία και η γοητευτική διαδικασία έγινε γνωστή χάρη στις έρευνες του καθηγητή Δάκαρη, μέσω των οποίων αποκαλύφθηκε, εκτός των άλλων, και κάτι σπάνιο στη θρησκευτική ζωή των αρχαίων Ελλήνων: ένας Ζεус ειρηνικός, ο οποίος απέχει πολύ από το θεό του κεραυνού του μακεδονικού Ολύμπου, ένας δημοκρατικός Ζεус, που κατοικεί μαζί με τη σύζυγό του κοντά στους ανθρώπους, ο οποίος νοιάζεται για τους πιστούς του, γι αυτό και τους καθοδηγεί με τις προφητείες του.

Από το 1959 και εξής, οι ανασκαφές του καθηγητή Δάκαρη στη Δωδώνη (εικ. 1) επεκτάθηκαν στο χώρο των δημόσιων οικοδομημάτων, που είχαν κατασκευαστεί για τις πολιτιστικές εκδηλώσεις και τις πολιτικές δραστηριότητες των Ηπειρωτικών φύλων: το Θέατρο, το Στάδιο (ΣΤ), το Βουλευτήριο (Ε 2) και τα τελευταία χρόνια το Πρυτανείο (0-01-02).

Το θέατρο είναι το εντυπωσιακότερο μνημείο του ιερού (εικ. 1). Με τρία διαζώματα και χωρητικότητα 17.000 θεατών, είναι από τα μεγαλύτερα αρχαία θέατρα της Ελλάδας. Η ποιότητα του ασβεστολίθου του, εξαιρετικά ευαίσθητη στην υγρασία και στον παγετό, είχε ως αποτέλεσμα, πριν από την ανασκαφή, τα αναποδογυρισμένα εδώλια να δίνουν την εντύπωση βιβλικής καταστροφής (εικ. 2). Το έργο που ακολούθησε για την απομάκρυνση των επιχώσεων της ορχήστρας, την επανατοποθέτηση των εδωλίων και τη στερέωση των ερειπωμένων αναλημμάτων υπήρξε γιγάντιο. Παράλληλα, με την ανασκαφή διαπιστώθηκαν η ίδρυση του θεάτρου στις αρχές του 3ου αι. π.Χ., στην περίοδο της βασιλείας του Πύρρου, καθώς και άλλες τρεις μεταγενέστερες οικοδομικές φάσεις, κατά τις οποίες έγιναν επεμβάσεις κυρίως στη σκηνή. Οι σημαντικότερες αλλαγές συνέβησαν στο οικοδόμημα κατά τη διάρκεια του 1ου αι.π.Χ., όταν μετασχηματίστηκε σε αρένα και διακόπηκε η λειτουργία του ως θεάτρου.

Το 1960 η ανασκαφή του καθηγητή Δάκαρη στο θέατρο ευτύχησε να ολοκληρωθεί με την αναστήλωση των δύο κατώτερων διαζωμάτων του, χάρη στην οποία το μνημείο αποδόθηκε και πάλι στην αρχική του χρήση.

Την ίδια φροντίδα έδειξε ο καθηγητής Δάκαρης και για το γειτονικό, σύγχρονο στάδιο (ΣΤ), το οποίο είναι από τα λίγα αρχαία στάδια με λίθινα καθίσματα (εικ. 1). Γνωστές από την περίοδο αυτή είναι οι ενέργειές του προκειμένου να ενσωματωθεί στον αρχαιολογικό χώρο το μνημείο, το οποίο είχε παραχωρηθεί από το Κράτος στον Ε.Ο.Τ., προσπάθεια, που ευοδώθηκε στο τέλος της δεκαετίας του 1970 με τη διεύρυνση του αρχαιολογικού χώρου.

Καθόλη τη διάρκεια της ανασκαφικής του δραστηριότητας στη Δωδώνη, ο καθηγητής Δάκαρης είχε την αμέριστη ηθική και υλική υποστήριξη της Αρχαιολογικής Εταιρείας, η οποία ενίσχυσε οικονομικά την ανασκαφή στο Βουλευτήριο, που ακολούθησε, ακόμη και στα δύσκολα χρόνια της δικτατορίας, όταν, εξαιτίας των δημοκρατικών του φρονημάτων, είχε απομακρυνθεί από το Πανεπιστήμιο.

Μετά την επάνοδο του καθηγητή Δάκαρη στο Πανεπιστήμιο το 1974, το ενδιαφέρον του επικεντρώθηκε, πέρα από την έρευνα του Βουλευτηρίου (Ε 2), στην ανασκαφή του Πρυτανείου (0-01-2). Με την ανασκαφή των

κτιρίων αυτών, το Ιερό της Δωδώνης ανεδείχθη, εκτός από πανελλήνιο θρησκευτικό Ιερό, και ως το πολιτικό κέντρο των Ηπειρωτικών φύλων. Όπως απέδειξαν οι ανασκαφές, τα δυο σύγχρονα αυτά κτίρια, του τέλους του 4ου αι. π.Χ., συμπλήρωναν το ένα τις λειτουργίες του άλλου. Στο Βουλευτήριο συνεδρίαζαν οι εκπρόσωποι του Κοινού των Ηπειρωτών. Στο Πρυτανείο γίνονταν οι επίσημες τελετές και διέμεναν οι επικεφαλές των Ηπειρωτικών φύλων (πρυτάνεις και επώνυμοι άρχοντες).

Το Βουλευτήριο ερευνήθηκε μόνο στο νότιο και στο δυτικό τμήμα του από το Δάκαρη (εικ. 1). Στον επικλινή, αμφιθεατρικό χώρο, που εκτείνεται στα βόρεια, μερικά λείψανα λίθινων εδωλίων αποκάλυψαν ότι εκεί ήταν τα καθίσματα για τους συνέδρους, στα οποία οδηγούσαν λίθινες κλίμακες από τις δύο πλευρές. Στον επίπεδο, χαμηλότερο χώρο, στα νότια, βρέθηκε ο βωμός του Διός Ναΐου, της Διώνης και του Διός Βουλέως, όπου τελούνταν οι θυσίες και η ορκομωσία των βουλευτών. Εξωτερικά της ανατολικής πλευράς του αποκαλύφθηκαν λίθινα, ενεπίγραφα βάθρα, τα οποία έφεραν χάλκινους τιμητικούς αδριάντες.

Το Πρυτανείο της Δωδώνης, στο οποίο έχουμε την τιμή να συνεχίζουμε την έρευνα του καθηγητή Δάκαρη, είναι ένα από τα ελάχιστα πρυτανεία της αρχαίας Ελλάδας που έχουν αποκαλυφθεί έως τώρα με τις ανασκαφές (εικ. 1). Συγχρόνως είναι το κτίριο της Δωδώνης που παρουσιάζει, χάρη στη συστηματική ανασκαφή, την πληρέστερη έως τώρα διαδοχή οικοδομικών φάσεων, οι οποίες εκτείνονται χρονικά στο μεγάλο διάστημα από τον 4ο αιώνα π.Χ. έως τον 4ο αιώνα μ.Χ.

Τον αρχικό πυρήνα του κτιρίου αποτέλεσε μια τετράγωνη αίθουσα, με την εστία στο μέσον, όπου έκαιγε το άσβεστον πυρ, στην οποία γίνονταν οι τελετουργίες. Στα ανατολικά της αίθουσας υπήρχε μια περιστύλη αυλή, η οποία προσέδιδε στο Πρυτανείο τη μορφή ενός αρχαίου ελληνικού σπιτιού. Ήταν δηλαδή, κατά κάποιον τρόπο, το επίσημο σπίτι των Ηπειρωτών.

Στα τέλη του 3ου αι. π.Χ., βόρεια του κεντρικού οικοδομήματος (0), προστέθηκε μια νέα πτέρυγα (01), με τρεις κοιτώνες και δυο βοηθητικούς χώρους, η οποία χρησίμευε ως ξενώνας (καταγώγιο) για τις διανυκτερεύσεις και τη σίτιση των αρχόντων που διέμεναν εδώ. Ένα αντίστοιχο συγκρότημα δωματίων (02) αποκαλύπτεται με τις ανασκαφές που διενεργούμε και στα νότια του οικοδομήματος. Σύμφωνα με τις ενδείξεις που διαθέτουμε, είναι δυνατόν να στεγάζονταν εδώ και οι σημαντικότερες δημόσιες υπηρεσίες, όπως το αρχείο και το νομισματοκοπείο. Η νέα αυτή πτέρυγα φανερώνει τη μνημειακή κατασκευή του οικοδομήματος και επι-

βεβαιώνει τις απόψεις του καθηγητή Δάκαρη για τη μεγάλη ακτινοβολία του Κοινού των Ηπειρωτών αυτή την περίοδο, στο οποίο, σύμφωνα με τις γραπτές μαρτυρίες, συμμετείχαν όλα τα Ηπειρωτικά φύλα, από τον Αμβρακικό κόλπο έως τον ποταμό Γενούσο (Σκούμπι), στο μέσον της σημερινής Αλβανίας.

Το Πρυτανείο καταστράφηκε από τους Ρωμαίους το 167 π.Χ. και οι δύο πλευρικές πτέρυγες δε ξαναχρησιμοποιήθηκαν. Μετά την υποτυπώδη ανασύσταση των θεσμών στην Ήπειρο, επί Ρωμαιοκρατίας, στον αρχικό, κεντρικό, πυρήνα του κτιρίου κατασκευάστηκε ένα μεγαλύτερο περιστύλιο και εκεί, όπου το δωμάτιο της εστίας, μια αίθουσα συνεδρίου, με λίθινα καθίσματα, αλλαγή που μαρτυρεί τη δυσλειτουργία του γειτονικού Βουλευτηρίου, καθώς και τη μικρή συμμετοχή των Ηπειρωτικών φύλων στα κοινά αυτή την περίοδο.

Νεκρομαντείο

Από το 1958 έως το 1964 και από το 1975 έως το 1979, ο καθηγητής Δάκαρης βεβαίωσε με τις ανασκαφές του τη θέση του πιο φημισμένου νεκρομαντείου του αρχαίου ελληνικού κόσμου στο βράχο της μονής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου στο χωριό Μεσοπόταμο, δυτικά της μεγάλης πεδιάδας της πρώην Αχερουσίας λίμνης και των ποταμών του Άδη, Κωκυτού, Πυριφλεγέθονα και Αχέροντα (εικ. 3). Ο ίδιος είχε επισημάνει ότι η μορφολογία της περιοχής ανταποκρίνεται πλήρως στις περιγραφές της αρχαίας φιλολογικής παράδοσης και συνδέεται με την πανάρχαια πίστη ότι τα έγκατα της γης, δηλαδή οι σπηλιές, τα βαθιά φαράγγια και τα χάσματα, μέσα στα οποία συχνά εξαφανίζονταν οι λίμνες και τα ποτάμια, ήταν οι δρόμοι που οδηγούσαν στον Κάτω Κόσμο. Τη διαδρομή αυτή ακολουθούσαν διαπλέοντας οι ψυχές των νεκρών, οι οποίες ήταν όμοιες με σκιές (είδωλα ή φάσματα των νεκρών).

Εδώ ήταν, στη συνάντηση των δύο κόσμων, που ο Οδυσσέας προκάλεσε τα πνεύματα των νεκρών, με μία ειδική ιεροτελεστία, και ρώτησε για την επιστροφή του στην Ιθάκη. Η συναρπαστική περιγραφή από τον Όμηρο της καθόδου του Οδυσσέα στον Κάτω Κόσμο, στη Νέκυια της Οδύσσειας, είναι η αρχαιότερη φιλολογική παράδοση για τη λατρεία της Περσεφόνης και του Άδη στον Αχέροντα. Τη συμπληρώνει η διήγηση του Ηροδότου, η οποία υπογραμμίζει τη σπουδαιότητα του Νεκρομαντείου στον Αχέροντα της Θεσπρωτίας, δίπλα στη μυκηναϊκή Εφύρα.

Οι ανασκαφές του καθηγητή Δάκαρη, επιβεβαιώνοντας τη μαρτυρία

του Ομήρου, που φωτίζει τα αρχαιολογικά δεδομένα της ανασκαφής, καθώς και τα τελούμενα στο Νεκρομαντείο, έδειξαν ότι υπήρχε στη θέση αυτή ένα ιερό από τη Μυκηναϊκή περίοδο (14ος-13ος αι. π.Χ.), η λατρεία στο οποίο συνεχίστηκε ως τα ιστορικά χρόνια. Κατά τον 4ο αι. π.Χ. κτίστηκε το μνημειακό οικοδόμημα που αποκάλυψαν οι ανασκαφές (εικ. 4), το οποίο είναι και το πρώτο ιερό και μαντείο των θεών του Κάτω Κόσμου που έγινε γνωστό. Η όλη κατασκευή του μνημείου υπέβαλλε τη ζοφερή ιδέα του Κάτω Κόσμου. Κανένα κόσμημα στην στέγη, παράθυρο ή αρχιτεκτονικός διάκοσμος δε φαίδρυνε τη σκυθρωπή εικόνα του ιερού του Άδη.

Το σκοτεινό ανάκτορο του Άδη και της Περσεφόνης εντοπίστηκε από το Δάκαρη στην υπόγεια αίθουσα του ιερού με τα πώρινα τόξα, η οποία βρίσκεται στη θέση της αρχικής σπηλιάς με την προϊστορική λατρεία. Η ορθογώνια, υπέργεια αίθουσα (5), πάνω από τη υπόγεια κρύπτη, στο κέντρο συγκροτήματος δωματίων, ταυτίστηκε με την αίθουσα των ειδώλων, η οποία αποτελούσε και το τέρμα της πορείας των προσκυνητών, εφόσον εκεί θα εμφανίζονταν τα φάσματα των νεκρών για να επικοινωνήσουν μαζί τους. Η πίστη στην εμφάνιση των νεκρών δημιουργούσε στο χρηστηριαζόμενο την κατάλληλη ψυχική προδιάθεση, στην οποία συνέτεινε η σωματική και ψυχική δοκιμασία κατά την πολυήμερη παραμονή στα σκοτεινά δωμάτια (1,2,7), του Νεκρομαντείου, με την ειδική δίαιτα, την απομόνωση, τις πράξεις εξαγνισμού και μαγείας, τις αποτρόπαιες χειρονομίες, τις προσευχές, τις θυσίες, τις χοές και τις προσφορές στις ψυχές των νεκρών, καθώς και τις ακατάλυπτες επικλήσεις των ιερέων που συνόδευαν τους προσκυνητές. Την εντύπωση της περιπλάνησης στους σκοτεινούς και σκολιούς δρόμους του Άδη υπέβαλλε εξάλλου και ο λαβυρινθώδης διάδρομος (4) πριν από το τέλος της πορείας με τις τρεις τοξωτές πύλες, όσες και οι πύλες του κάτω Κόσμου.

Κατά τη διάρκεια των ανασκαφών βρέθηκαν μέσα σε μεγάλους πίθους σωροί από απανθρακωμένους καρπούς δημητριακών, καθώς και όσπρια που έχουν τοξικές ιδιότητες, και τα οποία, εκτός των άλλων, προκαλούν άμβλυση των αισθήσεων, μέχρι ζάλη, παραισθήσεις και άλλα αλλεργικά σύνδρομα. Έτσι, με τη χαλάρωση των αισθήσεων, που έφτανε στο βαθμό της ακαταληψίας, δημιουργούνταν, κατά το Δάκαρη, οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την επικοινωνία με τις ψυχές των νεκρών. Επιπλέον, στην κεντρική αίθουσα των ειδώλων βρέθηκαν, εκτός των άλλων, σιδερένια και χάλκινα εξαρτήματα, πιθανότατα από κάποιο είδος γερανού, που προοριζόταν για την κάθοδο σκηνοθετημένων ειδώλων (φασμάτων) από

την οροφή, τα οποία εμφανίζονταν από τους ιερείς να συνομιλούν με τους χρηστηριαζόμενους. Ως αντίβαρο χρησιμοποιήθηκαν σιδερένιες πλίνθοι που βρέθηκαν σε γειτονικό δωμάτιο.

Τα πολυάριθμα ευρήματα που ήρθαν στο φως μαρτυρούν για τη μεγάλη φήμη του ιερού και τις συχνές επισκέψεις των χρηστηριαζομένων κατά την ελληνιστική περίοδο, όπου τοποθετείται και η ακμή του. Επειδή όμως οι ελληνιστικοί χρόνοι ήταν περίοδος ορθολογισμού και επιστήμης, κατά την οποία η πίστη στο μύθο και στη θρησκεία είχαν κλονιστεί, γι' αυτό και από το ιερατείο ελήφθησαν όλα τα αναγκαία μέτρα για την τεχνητή εμφάνιση φασμάτων, όπως αποκάλυψε η σκαπάνη του καθηγητή Δάκαρη. Παράλληλα, ο ίδιος επισήμανε ιδιαίτερα τη μεγάλη διάρκεια της λατρείας σ' αυτό το χώρο, που την είδε να συνεχίζεται ως τις μέρες μας στο εκκλησάκι του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου.

Ο καθηγητής Δάκαρης, εκτός από την ανασκαφή των δύο μεγάλων ιερών, που αναφέραμε, κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Πανεπιστήμιο, ερεύνησε συστηματικά και δύο αρχαίους οικισμούς της Ηπείρου, αποδεικνύοντας έμπρακτα ότι δεν τον ενδιέφερε μόνον η ναϊκή, επίσημη αρχιτεκτονική των δημοσίων κτιρίων, αλλά και η αρχιτεκτονική των ιδιωτικών σπιτιών των απλών ανθρώπων.

Όρραον

Η ανασκαφή στον αρχαίο οικισμό κοντά στο χωριό Αμμότοπος Άρτας έγινε από το 1976 έως το 1978. Η ίδρυσή του αποδόθηκε από το Δάκαρη στους Μολοσσούς και συνδέθηκε με τη μαρτυρημένη ιστορικά επέκτασή τους προς τη θάλασσα, στις αρχές του 4ου αι. π.Χ. Στα ελληνιστικά χρόνια, όπου τοποθετείται χρονικά η εποχή της ακμής του, ο οικισμός υπολογίστηκε ότι είχε πληθυσμό 2.000 με 3.000 κατοίκους. Η παρακμή του συνδέθηκε από το Δάκαρη με την κατάκτηση της Ηπείρου από τους Ρωμαίους το 168 π.Χ., στους οποίους αποδόθηκε από τον ίδιο και η ολοσχερής καταστροφή του τείχους του.

Πρόσφατα, με βάση επιγραφική μαρτυρία, ο αρχαίος οικισμός στον Αμμότοπο Άρτας ταυτίστηκε με ασφάλεια με το μολοσσικό πόλισμα Όρραον, το οποίο σύμφωνα με τις πηγές, πρόβαλε σθεναρή αντίσταση στους Ρωμαίους. Ως εκ τούτου, επιβεβαιώθηκαν πλήρως οι παραπάνω απόψεις του καθηγητή Δάκαρη.

Οι έρευνες του καθηγητή Δάκαρη στον Αμμότοπο αποκάλυψαν μια

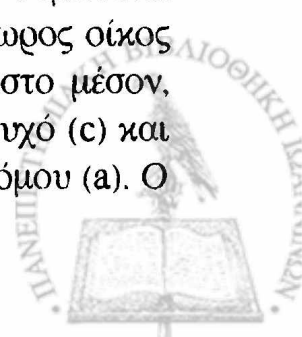

πολίχνη, που εκτείνεται σε 55 περίπου στρέμματα γης και περιβάλλεται από ισχυρό τείχος μήκους σχεδόν ενός χιλιομέτρου. Ο οικισμός του Ορράου προστατεύεται από μια μικρή ακρόπολη και η άμυνά του ενισχύεται από μια μεγάλη δεξαμενή νερού. Η πολεοδομική του οργάνωση έγινε κατά το ευθύγραμμο σύστημα, το γεωμετρικό, που είναι γνωστό ως ιπποδάμειο. Τουλάχιστον 12 παράλληλοι δρόμοι, πλάτους 3, 50 μ., με άξονα από Βορρά προς Νότον, διασταυρώνονται με δύο άλλους, ελάχιστα φαρδύτερους, και σχηματίζουν ορθογώνιες οικοδομικές νησίδες, πλάτους 15μ.

Στο πλάτος κάθε οικοδομικής νησίδας είναι χτισμένο συνήθως ένα σπίτι (εικ. 5). Τα ερείπια των οικοδομημάτων δε σώζονται μόνο σε καλή κατάσταση αλλά και σε εντυπωσιακό ύψος. Οι τοίχοι αρκετών κτιρίων έχουν ύψος 5 έως 7,50 μέτρα. Είναι λίθινοι, ως το ύψος της στέγης, κτισμένοι ισοδομικά από τοπικό ασβεστόλιθο. Αρκετά σπίτια διασώζουν τις δοκοθήκες για τη στερέωση του άνω ορόφου καθώς και τα παράθυρα και τις παραστάδες των θυρών. Συχνά στη βάση των οικοδομημάτων χρησιμοποιείται το φυσικό πέτρωμα, το οποίο λαξεύεται απλώς αδρά. Γι' αυτό και δεν επήλθαν πολλές μεταβολές στη διαρρύθμιση των σπιτιών κατά τη διάρκεια των τεσσάρων αιώνων κατοίκησής τους. Οι χώροι τους είναι ευδιάκριτοι, με αποτέλεσμα να γίνουν από τον καθηγητή Δάκαρη και τους συνεργάτες του επιτυχημένες αναστηλωτικές εργασίες.

Η κάτοψη του σπιτιού 1, που ανασκάφηκε στο Όρραον (εικ. 6), αποτελεί σημείο αναφοράς για τη μελέτη της αρχαίας ελληνικής ιδιωτικής κατοικίας. Κατά το Δάκαρη, η διαρρύθμιση του σπιτιού του Ορράου αποτελεί απόηχο του Ομηρικού οίκου ή μεγάρου και η επιβίωσή της ως τα ύστερα ελληνιστικά χρόνια συνδέεται με τον παραδοσιακό χαρακτήρα του πολιτισμού και τις ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες της Ηπείρου. Η ερμηνεία των χώρων της οικίας 1, όπως προτάθηκε από τον ίδιο, καθιστά την κάτοψή της ιδιαίτερα εύγλωτη και ως εκ τούτου την αποκάλυψή της εξαιρετικά σημαντική και διδακτική για την κατανόηση του ιδιωτικού σπιτιού στην αρχαία Ήπειρο:

Η εξώθυρα οδηγεί στο προαύλιο (g) και από εκεί στην αυλή (i), που βρίσκεται στον άξονα του σπιτιού. Από την αυλή γίνεται η επικοινωνία με το μαγειρείο (h), το οποίο βρίσκεται απέναντι από τον ανδρώνα (f), που είναι και το επίσημο δωμάτιο του σπιτιού, όπου γίνονταν τα συμπόσια. Στο βάθος της κεντρικής ζώνης του σπιτιού κυριαρχεί ο ευρύχωρος οίκος (d), το καθημερινό δωμάτιο του σπιτιού, με τη μεγάλη εστία στο μέσον, όπου συγκεκωνόταν η οικογένεια. Ο οίκος επικοινωνεί με το μυχό (c) και με το λουτρό (b), ενώ συνδέεται και με την αυλή μέσω του προδόμου (a). Ο

φαρδύς αυτός διάδρομος (a) οδηγεί επίσης στο λουτρό (b) και στο σταύλο-αποθήκη (e), ο οποίος αρχικά επικοινωνούσε κατευθείαν με το δρόμο, μέσω θύρας. Στο δρόμο διοχετεύονταν τα νερά της αυλής και του λουτρού, χάρη σε ένα άρτιο αποχετευτικό σύστημα.

Στην ανατολική πλευρά του σπιτιού και στη νοτιοανατολική γωνία υπήρχε και δεύτερος όροφος, όπου ήταν κατά κανόνα τα υπνοδωμάτια. Στο δεύτερο όροφο οδηγούσε μια λίθινη κλίμακα, απέναντι από την είσοδο, και μια ξύλινη εσωτερική κλίμακα από τον οίκο.

Κασσώπη

Μεταξύ των ετών 1952-1955, και σε ευρύτερη κλίμακα από το 1977 έως το 1983, ο καθηγητής Δάκαρης διενήργησε ανασκαφές στην αρχαία Κασσώπη (εικ. 7), πρωτεύουσα του φύλου των Κασσωπαίων, οι οποίοι κατοικούσαν στην περιοχή του σημερινού Νομού Πρέβεζας. Με τις έρευνες αυτές αποκαλύφθηκε μια από τις καλύτερα σωζόμενες και μεγαλύτερες πόλεις της αρχαίας Ηπείρου (εικ. 8), η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της ολοκληρωμένης αστικής πόλης των Ηπειρωτικών φύλων και σημείο αναφοράς για τη μελέτη της ελληνικής πολεοδομίας των κλασικών χρόνων.

Η Κασσώπη κτίστηκε στο πρώτο μισό του 4ου αι. π.Χ. σ' ένα ευρύχωρο οροπέδιο στις νότιες πλαγιές του Ζαλόγγου, σε θέση στρατηγική, με μαγευτική θέα προς τη θάλασσα, που δεσπόζει στην πεδιάδα της Πρέβεζας και ελέγχει τις ακτές του Αμβρακικού κόλπου και του Ιονίου πελάγους.

Η πόλη καταλαμβάνει έκταση περίπου 400 στρεμμάτων. Την προστατεύουν ιδιαίτερα ισχυρά τείχη, που έχουν περίμετρο γύρω στα 3.000 μέτρα, καθώς και δυο οχυρές ακροπόλεις με δεξαμενές νερού.

Η πόλη, όπως και το Όρραον, κτίστηκε εξ αρχής με το γεωμετρικό πολεοδομικό σύστημα της εσχάρας, το γνωστό ως ιπποδάμειο, σύμφωνα με το οποίο η έκταση χωρίζεται σε ίσα οικοδομικά τετράγωνα, με τη χάραξη δρόμων καθέτων μεταξύ τους. Στην περίπτωση της Κασσώπης, ένα πυκνό δίκτυο από είκοσι παράλληλους δρόμους, πλάτους 4.20 μ., με άξονα από βορρά προς νότο, διασταυρώνονται με δυο φαρδιές λεωφόρους, πλάτους 6μ. Στο πλάτος κάθε οικοδομικής νησίδας, 60 μ. περίπου, ήταν κτισμένα δυο τετράγωνα σπίτια ίσων διαστάσεων, τα οποία είχαν νότιο προσανατολισμό. Χωρίζονταν μεταξύ τους με έναν αποχετευτικό διάδρομο, την "περίσταση", πλάτους 1,20 μ., και επικοινωνούσαν αντίστοιχα με έναν από τους καθέτους δρόμους, οι οποίοι ήταν λιθόστρωτοι στο ανατολικό

μισό. Η πόλη είχε άρτιο αποχετευτικό σύστημα. Τα λύματα των σπιτιών διοχετεύονταν στο διαχωριστικό, αποχετευτικό υπόνομο, και από εκεί σε μεγαλύτερο δίκτυο υπονόμων, το οποίο τα απομάκρυνε εκτός των τειχών.

Η είσοδος των σπιτιών προστατευόταν από ένα υπόστυλο προστέγασμα. Βρισκόταν περίπου στον άξονα του σπιτιού και οδηγούσε στην αυλή, στο βάθος της οποίας βρισκόταν ο οίκος, όπου έκαιγε η εστία. Γύρω από την αυλή και τον οίκο ήταν συγκεντρωμένοι οι υπόλοιποι χώροι: ο ανδρώνας, το λουτρό με το αποχωρητήριο, ο σταύλος, οι αποθήκες και άλλοι βοηθητικοί χώροι. Πάνω από τη βόρεια πτέρυγα του σπιτιού υπήρχε και δεύτερος όροφος.

Η κατοικία παρουσιάζει την ίδια τριμερή διαίρεση του εσωτερικού με το σπίτι του Ορράου, γεγονός που έδωσε στο Δάκαρη την ευκαιρία να μελετήσει την τυπολογία του ιδιωτικού σπιτιού στην αρχαία Ήπειρο. Και εδώ, με κεντρικό πυρήνα την αυλή και τον οίκο, δυο παράλληλοι τοίχοι διασταυρώνονται με δυο εγκάρσιους, σχηματίζοντας έξι έως εννέα χώρους, μερικοί από τους οποίους είχαν και ψηφιδωτά δάπεδα.

Τα σπίτια της Κασσώπης είχαν το κατώτερο τμήμα λίθινο και το ανώτερο από πλιθάρια, γι αυτό και σήμερα δε σώζονται σε μεγάλο ύψος. Την ίδια κατασκευή είχαν και τα δημόσια οικοδομήματα της Αγοράς, η οποία εκτείνεται στον επίπεδο χώρο, νοτιοδυτικά της κεντρικής λεωφόρου.

Ο αρχαιότερος και ο πιο επίσημος χώρος της Αγοράς αποκαλύφθηκε στη δυτική πλευρά της (εικ. 7-8). Εκεί εντοπίστηκε το Πρυτανείο, όπου διέμεναν και συνεδρίαζαν οι άρχοντες της πόλης, και το ιερό Τέμενος των θεών, όπου ήταν ιδρυμένοι οι βωμοί.

Το ανατολικό τμήμα της Αγοράς διαπιστώθηκε ότι κατά τον 3ου αι. π.Χ. πλαισιώθηκε με ένα μικρό θέατρο ή ωδείο, που πιθανότατα χρησίμευε και ως Βουλευτήριο, για τις συνεδριάσεις του φύλου των Κασσωπαίων.

Την ίδια περίοδο, η Αγορά εξωραίστηκε με στοές, εκ των οποίων καλύτερα σώζεται η βόρεια, καθώς και με χάλκινους τιμητικούς αδριάντες, από τους οποίους σώζονται σήμερα μόνον οι λίθινες βάσεις.

Σε όλα τα μνημεία της Αγοράς, που αποκλύφθηκαν, έγιναν από τον καθηγητή Δάκαρη και τους συνεργάτες του αναστηλωτικές εργασίες.

Στα τέλη του 3ου αι. π.Χ., πίσω από τη βόρεια στοά κτίστηκε ένα μεγάλο, μνημειακό οικοδόμημα, που είχε και δεύτερο όροφο, το οποίο κατά το Δάκαρη ήταν ο δημόσιος ξενώνας της πόλης, δηλαδή το καταγώγιο.

Στο νοτιοδυτικό άκρο της πόλης, μακριά από την κατοικημένη περιοχή, εντοπίστηκε ένας υπόγειος, καμαροσκεπαστος τάφος, ο οποίος, κατά

τον ίδιο, πιθανότατα υπήρξε το κενοτάφειο ενός ήρωα ή ενός επώνυμου, που είχε αφηρωιστεί.

Πάνω από την κατοικημένη περιοχή, στα βορειοδυτικά, ήταν κτισμένο το μεγάλο θέατρο της Κασσώπης, το οποίο δυστυχώς σώζεται σε πολύ άσχημη κατάσταση.

Σε επίσης περίοπτη θέση, στα ανατολικά, ήταν κτισμένος ένας μεγάλος ναός, πιθανότατα αφιερωμένος στην Αφροδίτη, την κύρια θεότητα της Κασσώπης, η οποία απεικονίζεται και στα πρώτα της νομίσματα.

Στα χρόνια της ακμής της, η Κασσώπη υπολογίστηκε από το Δάκαρη ότι έπρεπε να είχε πληθυσμό περίπου 8.000 - 10.000 κατοίκους. Γύρω στις 5.000 με 6.000 θεατές υπολογίστηκε η χωρητικότητα του μεγάλου θεάτρου της και σε 2.000 - 2.500 άτομα αυτή του βουλευτηρίου της.

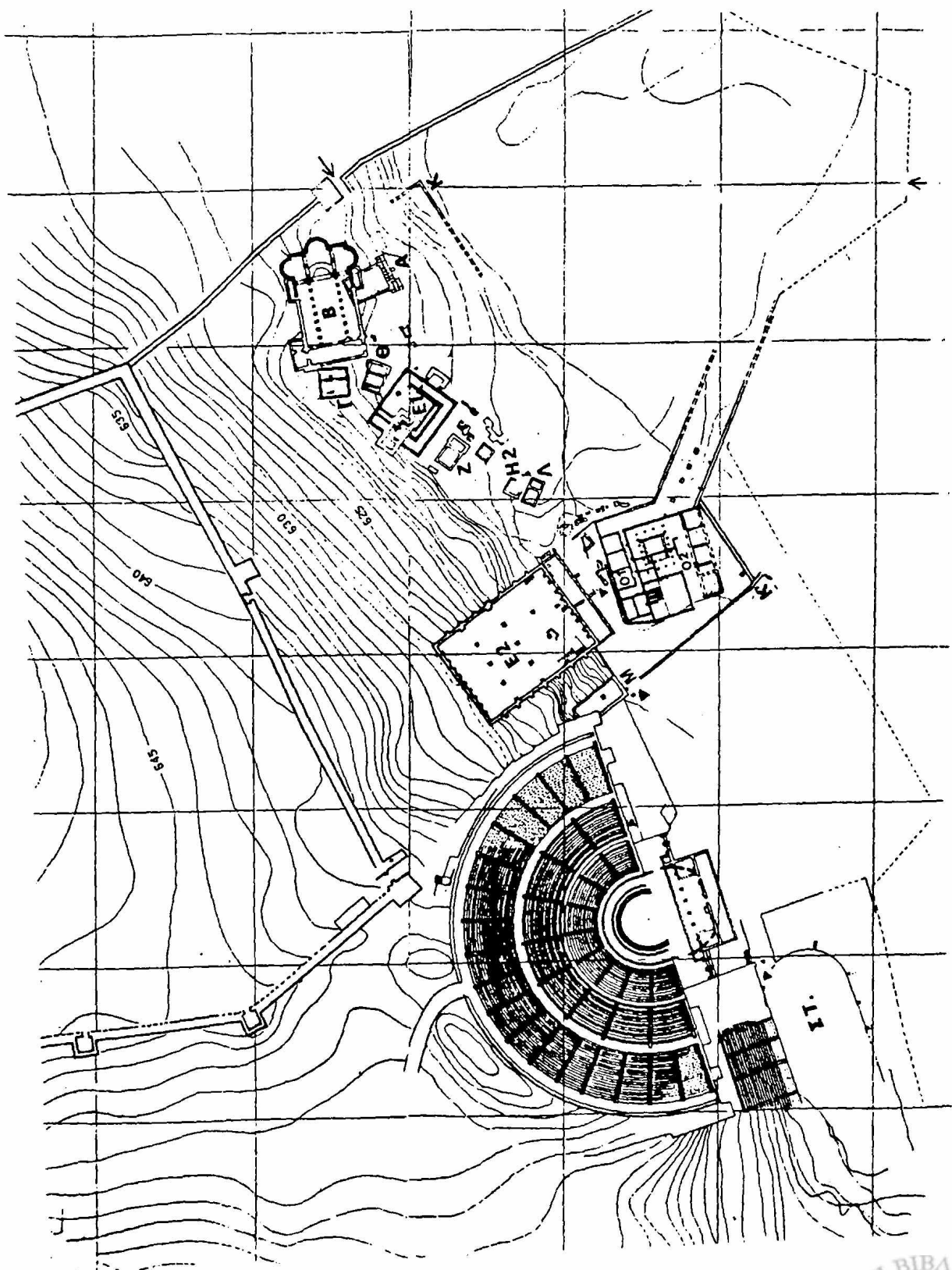
Εντός των τειχών ήταν κτισμένα γύρω στα 600 ιδιωτικά σπίτια, όλα σε ίση οικοπεδική έκταση, ενώ ένα μέρος του πληθυσμού πιθανώς διέμενε σε αγροκτήματα εκτός πόλης.

Ο καθηγητής Δάκαρης, με βάση το παράδειγμα της Κασσώπης, εξήρε στα γραπτά του τον ιδεολογικό χαρακτήρα της αρχαίας ελληνικής πόλης, τονίζοντας ότι είχε ως μέτρο πάντοτε τον άνθρωπο και ήταν ιδρυμένη με βάση τη δημοκρατική αντίληψη ότι όλοι οι πολίτες έχουν ίσες υποχρεώσεις και ίσα δικαιώματα, πάνω στην οποία ήταν θεμελιωμένη και η αρχαία ελληνική δημοκρατία.

Ειδομένη κάτω από αυτό το πρίσμα, η μελέτη της αρχαίας ελληνικής πολεοδομίας αποκτά άλλες διαστάσεις, πέρα από την παραγωγή αρχαιολογικής γνώσης. Αποδεικνύει πόσο στις μέρες μας το αρχαίο ελληνικό πρότυπο της πόλης των κλασικών χρόνων δεν είναι αποδεκτό, με αποτέλεσμα η παλιά ισορροπία ανθρώπου - πόλης να διαταραχθεί και η σχέση αυτή να κλίνει υπέρ της πόλης, η οποία ξεπερνά την ανθρώπινη κλίμακα και συχνά μας συνθλίβει, εξυφαίνοντας χαλαρούς δεσμούς μεταξύ των πολιτών. Συγχρόνως όμως, η μελέτη της αρχαίας ελληνικής πολεοδομίας μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη βελτίωση των συνθηκών της ζωής και του περιβάλλοντος και στη συνειδητοποίηση ότι ο πολίτης πρέπει να είναι ένα ζωντανό κύτταρο της πόλης, ώστε να αποκατασταθεί στη σωστή σχέση η ζωή μας σ' αυτή, όπως έπραξε και ο ίδιος ο καθηγητής Δάκαρης, ο οποίος μέχρι το τέλος της ζωής του παρέμεινε ένας ενεργός πολίτης.

ΧΡ. ΣΟΥΛΗ
Α. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ
Κ. ΓΡΑΒΑΝΗ

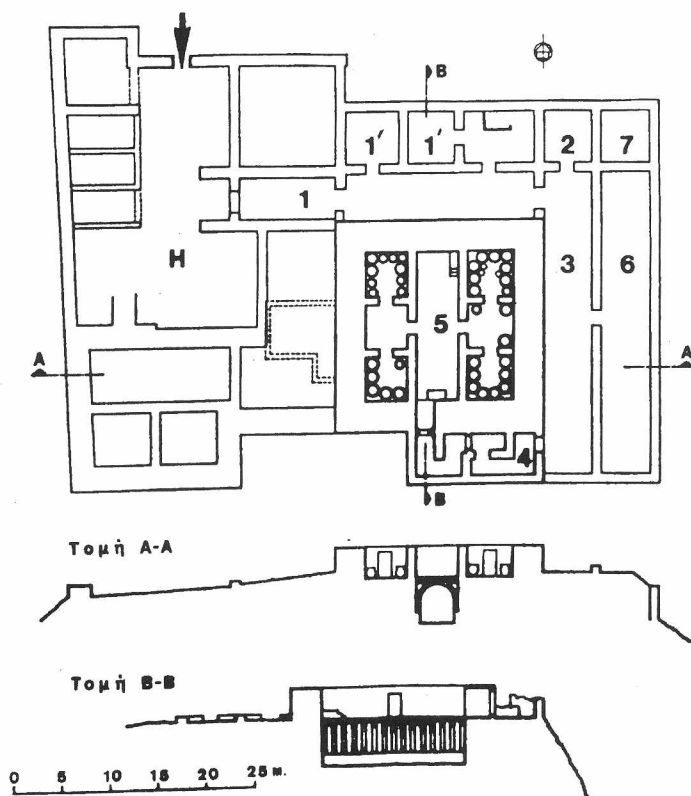

Εικόνα 1: Κάτοψη του ιερού της Δωδώνης

Εικ. 2: Το θέατρο της Δωδώνης κατά τη διάρκεια των αναστηλωτικών εργασιών του 1960.

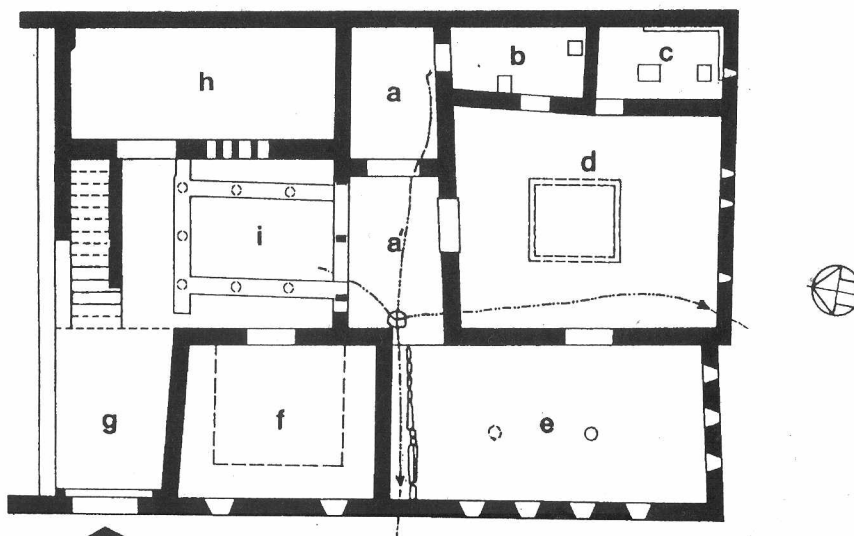
Εικ. 3: Κάτοψη του Νεκρομαντείου στον Αχέροντα

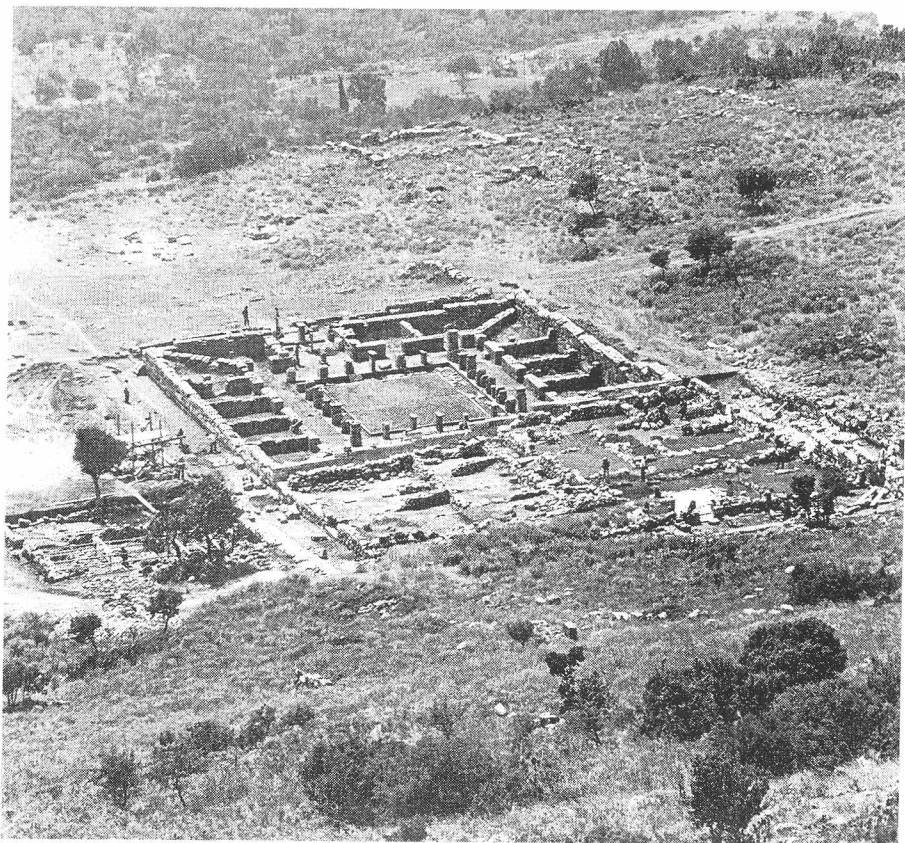
Εικ. 4. Η είσοδος του Νεκρομαντείου στον Αχέροντα.

Εικ. 5: Το εσωτερικό του σπιτιού 1 στο Όθραον (Αμμότοπος)

Εικ. 6: Κάτοψη του σπιτιού 1 στο Όθραον (Αμμότοπος)

*Εικ. 7: Ο χώρος των ανασκαφών στην Κασσιώπη
(αγορά, καταγώγιο, ιδιωτικά σπίτια).*

Εικ. 8: Κάτοψη της αρχαίας Κασσώπης

